

Kiszabadulása után fegyveresen mérette le magát, és 380 márka (180 font) 7 uncia ezüstöt adott a székesegyháznak. 1424-ben Magyarországi Jakab mesternek, a síremlék készítőjének további 200 márka ezüstöt folyósított, hogy befejezhesse a síremlék ezüsttel történő bevonását, majd 1426-ban egy márka finom aranyat a tumba körülárazására.[5]

Az új Szent Ivó kápolna a székesegyház É-i mellék-hajója és az É-i kereszthajó alkotta szögletet bővítette. Később V. János ide is temetkezett, azóta a kápolnát hercegi kápolnának is nevezik. A szent síremlékét a kápolna mellett a mellékhajóban állították fel. A francia forradalom idején, 1793-ban az emlékművet összetörték, és darabjait a tengerbe szórták. Rajz nem maradt fenn róla, csak elég pontatlan leírásokból ismerjük.[6]

A síremlék márványszerű, csiszolt fehér kőből készült. Nagyméretű baldachinból és alatta díszes szarkofágból állt. A szarkofág tetején a szent szobra nyugodott, míg az előlapon V. János apjának, IV. (Hódító) János hercegnek egyik győztes csatáját ábrázolták.[7] A síremléket a boltozatig felnyúló, aranyozott vasrács vette körül.[8] A rácson hosszú, fehér fátyol függött.[9]

A XVI. század végén a vallásháborúk során spanyol katonák megsarcolták a katedrális, a síremléket díszítő aranyak és ezüstnek már ekkor nyoma veszett.[10] A francia forradalom idején elpusztított emlékmű szabad rekonstrukciója 1886–89 között készült el Arthur de la Borderie és Désiré Devrez tervei szerint.[11]

Lővei György—Lővei Pál

JEGYZETEK

1 Genthon I.: Budai emlékek szerte a világban. Budapest II (1946) 258–261.

2 Genthon i. m. 259.

3 Guillaou, A.: Essai historique sur Tréguier. Saint-Brieuc, 1913. 93.

4 Guillaou i. m. 57–58, 62–63; Kirschbaum, E.: Lexikon der christlichen Ikonographie 7. Rom—Freiburg—Basel—Wien, 1974. 17.

5 Ropartz, M. S.: Historie de Saint Yves (1253–1303). St Brieuc, 1856. 289; Guillaou i. m. 37–38.

6 Albert Le Grand: Vie des saints de Bretagne; Albert Le Grand—Dom Lobineau: Vie de Charles de Blois; Meg kell jegyeznünk, hogy csak az idézett monografikus munkák alapján ismerjük ezeket a műveket.

7 Ez felhívja a figyelmet arra, hogy csatajelenetet ábrázoló szarkofágjaink (Hunyadi János és János Zsigmond gyulafehérvári síremlékei, valamint két, valószínűleg szarkofágoldalhoz tartozó domborműtörredék Nagyvázszyban) vizsgálata aligha merülhet ki a más műfajú és technikájú, de hasonló ábrázolásokat hordozó hazai alkotások kutatásában. Alighanem egy nem túl gyakori, de azért szélesebb körben elterjedt szarkofágtípus hazai jelentkezéséről van szó, melynek előképei a római „csata-szarkofágok” (l. pl. McCann, A. M.: Roman Sarcophagi in The Metropolitan Museum of Art. New York, 1978. 131, 136, 137, 141, 143, 145. kép). Annál inkább feltelelezhető ez, mert ezek közül az egyik legjelentősebb a középkor folyamán végig szem előtt volt, mégpedig a keresztény egyház egyik fontos szentjének, Szent Ilona császárménak síremlékéeként (Venturi, A.: Storia dell'arte Italiana I. Milano 1901. 174–175. kép). Felmerülhet az „Átkelés a Vörös-tengeren” ábrázolású római szarkofágok szerepe is, ezek közül az egyik, Jámbor Lajos császár metzi síremlékének részeként, ugyancsak ismert volt a középkorban (Schmoll, J. A.: Das Grabmal Kaiser Ludwigs des Frommes in Metz. Aachener Kunstblätter 45 (1974) 75–96).

8 Esetleg ennek az aranyozására kerülhetett sor 1426-ban.

9 Ropartz i. m. 289–290.

10 La Haye, P. de: Cathédrale de Tréguier. é. n. 5.

11 Guillaou i. m. 86–88.

MONUMENT FUNÉRAIRE DE SAINT-YVES À BRETAGNE — L'OEUVRE DU MAÎTRE JACQUES DE HONGRIE

Sur la base de la littérature française l'article expose le monument funéraire perdu de Saint-Yves à Tréguier (Bretagne) qui était fait, selon les sources, entre 1420—1424 par Maître Jacques de Hongrie.

GÓTIKUS SÍRKÖVEK MÁRIAVÖLGYRŐL ÉS SÉGESDRŐL

Egy, a múlt század közepén megjelenő ismertetés a Pozsonytól északra található Máriavölgy (Marienthal, Marianka) katolikus templomában számos középkori sírkő meglétéről számol be.[1] Ezek közül mindössze kettő őrződött meg, amelyek ma a templomhajó nyugati belső falába falazva láthatók. Mindkét sírkő ismert a szakirodalomban, közzéték is az egyiken olvasható 1387-es évszámot, valamint a másik 1461-es évszámát és a „Kunigundis de Tobetschau” feliratot is.[2]

A két sírkő ismételt közzétételét az indokolja, hogy az egyébként igen kopott, és nehezen olvasható köriratokból az eddig ismertetetteken túl számos más részlet is olvasható, amelyek alapján fény derül arra, hogy ki számára készült e két, XIV. és XV. századi, szép kivitelű, címeres emlék.

1. Scharfenecki János (+1387) sírköve

anyaga: vörösmárvány
hossza: 230 cm
szélessége: 108 cm
betűmagyság: 7/8,5 cm[3]
felirattípus: minuscula

A sírkő igen kopott, bal felső sarka hiányzik.[4] Széles, 15—20 cm-es kereten belül, mélyített, felül három karéjjal tagolt, félköríves vaknérművel lezárt mezőben az alapsíkból magasreliefként kiemelkedő címerpajzs, sisak és sisakdísz látható. A sírkő lábfeleli harmadában jobbra dőlő, szalagkeretes címerpajzsban dombormívű, jobbra ágaskodó oroslán található. A pajzs bal felső sarkán jobbra néző csöbörsisak ül, mögötte takaró van.

A sisakdísz nyitott szárnyak között — ma már csonka — oroslánfej.

A sírkő kiemelkedő keretelésén a vésett, belülről olvasható minusculás köriratnak — amely feltehetően a jobb felső sarokban kezdődött — csak egy része olvasható, a sírkő lábfeleli és jobb hosszú oldalán feliratnak nyoma sem maradt. A köriratból a következő szöveg olvasható:

...[se]pultus · dni | . . . nes d · scharfen . . . anno dni m ccc lxxxvii | . . . | . . .[5]

Scharfenecki János a magyarországi okleveles anyagban 1376—1383 között szerepel, mindvégig az erdélyi szászokkal kapcsolatban. Ezekben az években Goblin erdélyi püspökkel együtt úgy látszik ő képviselte a királyi hatalmat a Szászföldön, mégpedig mind a szebeni hét szász szék, mind a Barcaság területén. Az újonnan épült Landskron (későbbi nevén Talmács) királyi vár várnagyságát viselte, de az ő igazgatása alá tartozott a barcasági Hóltóvény vára is, ahol (1378) alvárnagyot tartott, és valószínűleg ő építtette fel királyi megbízásból Törösvár határvárát. 1378-i oklevelében, amelyet Brassó várossal együttesen bocsátott ki, *Johannes dominus in Scharfeneck et in Brassow comes necnon de Lanczkrona castellanus* néven nevezi magát. Utoljára 1383-ban történik róla említés, amikor Szében város és a hét szász szék oklevelére az ő pecsétjét is (*sigillo nobilis viri domini Johannis de Scharffeneck*) ráfüggesztették. A pecsét sajnos elveszett.

Származására nézve nem volt magyar. Mutatja ezt a *dominus* cím, amelyet minden esetben megtalálunk a neve mellett. A magyarországi gyakorlatban ez ebben az időben világi személyek között csak az ország báróit illette meg, míg német nyelvterületen elég közönségesnek szá-

1. Scharfenecki János sírköve, Máriavölgy (Fotó: Kovács Ferenc)

2. Kunigunda sírköve, Máriavölgy (Fotó: Kovács Ferenc)

mított. Mutatja azonban a Scharfeneck név is, mert ilyen nevű hely (vagyis vár) a Lajtától keletre akkor még nem létezett. A család eredetét kutatva a szálak a Rajna vidékére vezetnek: amikor XI. Gergely pápa Avignonban 1376-ban a szász Goblint kinevezte erdélyi püspökké, egyúttal felhatalmazta, hogy kísérőjének, Scharfenecki János *miles* fiának, Frigyes *clericus*nak a speyeri székeskáptalanban kanonoki javadalmat adjon. Speyertől mintegy 30 km-re NyDNY-ra, Landau közelében feküdt az a Scharfeneck (Altscharfeneck) vár, amelyet e pillanatban a család származási helyének kell tartanunk. Az ottani birtokos család ugyanis 1416-ban halt ki, és a vár ekkor a pfalzi választófejedelem birtokába került. Ha tekintetbe vesszük, hogy a Magyarországon szereplő Scharfeneckiek

is pontosan ekkor haltak ki, az egybeesést nehéz csupán véletlennek tekintenünk. A család pfalzi kapcsolatait mindenesetre további kutatásnak kell igazolnia.

Scharfenecki János 1383 és 1390 között halt meg, a sírkövén olvasható 1387. évszám tehát elfogadható halála időpontjául. Vagy még ő, vagy a fiai kapták adományul az osztrák határon fekvő Köpcse (Köpcsény, ma Kittsee, Burgenland) királyi várat tartozékaival: Köpcse, Körtvélyes, Mannersdorf és Hof falvakkal. Zsigmond király 1390-ben felhatalmazta Scharfenecki Frigyeset és a testvérét, Hermannnt, hogy az adományul nyert birtokokat bárkinek elidegeníthessék. Erre azonban nem került sor, Frigyes a haláláig Köpcsényben lakott, és valamikor 1416 előtt az uradalmához tartozó Hof falu határában

egy másik várat is épített, amelyet — bizonyára szülőváraól — Újscharfenecknek (*Newscharffnek*, 1417) keresztelt el. Később ezt is röviden Scharfenecknek nevezték. Scharfenecki Hermann, aki 1396-ban Stibor vajda egyik testvérének környezetében fordul elő, 1408-ban említik utóljára. Frigyes 1414-ben még életben volt. Zsigmond királynak valószínűleg udvari familiárisa volt, legalább is rendes fizetést (*salarium*, 1404) húzott tőle és ennek fejében 1400 táján egy rövid ideig zálogban birtokolta Tátika várat és Keszthely mezővárost. Gyűrűs-pecsétjén (1408) háromszögű pajzsban jobbfelé forduló, ágaskodó oroszlán látható, ugyanaz a címer tehát, mint atyjának sírkövén.

1414 és 1416 között a Scharfenecki családnak magva szakadt. 1416 márciusában Köpcsény vára már királyi kézben volt, és kevéssel 1417 előtt a király rendelkezett Újscharfeneck várával is. [6]

2. Kunigunda (+1461) sírköve

anyaga: vörösmárvány

hossza: 222,5 cm

szélessége: 118,5 cm

betűmagyság: 7,5/9 cm

felirattípus: minuscula

A sírkő nagyon kopott, bal felső sarka hiányzik.

Széles, 18 cm-es kereten belül, mélyített mezőben dombszerű ábrázolás látható. A lábfelelő részen jobbra dőlő, enyhén csúcsos talpú címerpajzs, amelynek ábrája teljesen lekopott. A pajzs bal felső sarkán jobbra néző csőrös sisak látható. A pajzsot és a sisakot leveles indákhoz hasonló sisaktakaró övezi. A sisakdísz jobb felé néző, zárt szárnyár. A sírkő kiemelkedő keretén vésett, belülről olvasható minusculás körirat van, amely a jobb felső sarokban kezdődik. A láb felőli oldal fele és a jobb hosszú oldal felirata hiányzik. A köriratból a következő szöveg olvasható:

[A]nno dñi · M · cccc · lxi · Ob[iit] | . . . a dna kunigundis de L+hobatschaw Conthoralis Spetabil et | Magnifici dñi Sigismudi . . . [7]

Spectabilis et magnificus a német—római birodalom területén a grótokat (*perpetui comites*) megillető címzés volt. Onnan származott át a XV. század folyamán Magyarországra, ahol addig a legelőkelőbb világi nagyok körében csupán a *magnificus* cím volt használatban. Az új címet olyanok vették fel, akik valamilyen alapon a grófi rendhez kívánták számíttatni magukat: a horvát *comes*-i családok (Frangepánok, Zrínyiek, Blagayok) mellett a magyar urak közül a Szentgyörgyi és Bazini „Grófok”, akik a XV. század közepétől az addig családnévként (*Groff dictus*) használt melléknevüket fölerkelve egyenrangúnak tekintették magukat a birodalmi grófokkal.

A grófi rangra aspiráló XV. századi magyarországi családok tagjai között két Zsigmondot találunk: a Frangepán-testvérek (+1468) és a Szentgyörgyi Grófok egyikét. Nem kétséges, hogy sírkövkön az utóbbinak a neve olvasható.

A Hontpázmány nemzetségből származó Szentgyörgyi és Bazini család II. András óta rendelkezett Pozsony megyében jelentős birtokokkal. 1390 óta övék volt a borostyánkői (Pajštún) uradalom is, amelyből Nagy Lajos idején a máriavölgyi kolostor (a sírkő lelőhelye) földjét kihasították. 1438 után Bazini György megszerezte családjának Óvár (ma Mosonmagyaróvár), Köpcsény, Vöröskő, Detrekő várakat és kiterjesztette uralmát Pozsony és Moson megyék területének nagy részére. Fiai, János és Zsigmond már a magyarországi oligarchiához számítottak, és jelentős szerepet vittek a politikában. 1459-ben Mátyás királlyal szemben III. Frigyes pártjára álltak és csak 1461-ben hódoltak meg. 1465—1467 között az erdélyi vajdai méltóságot viselték, s bár ettől Mátyás megfosztotta őket, előkelő társadalmi pozíciójukat sikerült megőrizniük, és végül grófi címüket is elfogadtatniuk. Szentgyörgyi Zsigmond 1446 és 1492 között szerepel okleveleinkben. 1492 végén vagy 1493 januárjában halt meg. Eddig egy feleségéről, bizonyos Borbáláról, Miklós „lovag” leányáról volt tudomásunk, aki túlélte. Ezt a há-

zasságát úgy látszik 1462-ben kötötte. A most ismertett sírkő 1461-ben elhunyt első feleségéről, Kunigundáról tudósít, róla eddig az oklevelekben nem került elő adat. Családnévét nem tudjuk megfejteni, sőt kielégítően elolvasni sem. Szinte bizonyos, hogy külföldi (talán morva vagy osztrák) családból származott. A német nyelvű és kultúrájú Szentgyörgyiek egyébként is gyakran választották házastársaikat az országhatáron túlról. [8]

A Nemzeti Múzeum földszintjén egy jól olvasható, szépen megmunkált sírkő található, származási helye feltehetően a geszdi ferences kolostor. Szövegét a mai napig nem közölték, pedig ennek alapján kikövetkeztethető, hogy ki számára készült a sírlap.

3. Felsőlendvai Miklós bán fia Miklós mester (+1346) sírköve

Magyar Nemzeti Múzeum, ltsz.: 1878.95.4.

A leltárkönyv szerint a sírkő Kiss György lelkész közvetítésével Sáfrán Péter ajándéka Böhönyéről (Somogy m.), ez utóbbi helységnév áthúzva, alatta más írással Següsd (Somogy m.) a zárdá mellett.

anyaga: vörösmárvány

hossza: 191 cm

szélessége: 95,5 cm

vastagsága: 12 cm

betűmagyság: 7,5 cm

felirattípus: maiuscula

A sírkő két darabra törött, a fej felőli részen kisebb darab hiányzik.

A sírkő felső sarkai ferdén lemetszettek, így trapéz formában végződik. Csiszolt felületén egyetlen dísz a két vésett vájat között futó, belülről olvasható, vésett maiusculás körirat, amely a jobb alsó sarokban kezdődik. A körirat a következőképpen olvasható:

+ HIC · REQVIES · SEIT · MAIST · NICOLAVS · / FILIV . . . I · CON | DAM · BANI · OBIT · T · DIE · P T · FESTV · S · LVCE | EW A · A · D · MCCC · XL 6

A rövidítések a szavak fölött a megszakadó vájat vonalába esnek, a vésett vonalak a sírkő alsó részén lekoptak, csak a helyük van meg.

Úri körökben Miklós volt a XIV. század legnépszerűbb magyar keresztneve. Tíz nádor közül négyet hívtak így, és alig volt főrangú család, amelyben az egyik fiúgyermek ne Miklósnak keresztelték volna. Így azután eléri csaknem a tízet azoknak a Miklósoknak a száma, akik elvben számba jöhetnek a sírkő gazdáiként, mivel a) atyjuk szlavón, horvát, macsói vagy szőrényi bán volt, b) ők maguk a világi előkelőknek kijáró *magister* címet viselték, c) haláluk a XIV. századra esik.

Ebből a sokaságból mégis elég nagy biztonsággal ki-választható a sírkő tulajdonosa. A kört a következő meg-gondolások alapján tudjuk leszűkíteni: 1. Az emlékre vésett egyszerű névforma feltehetően azonos azzal, amelyen a személyt az okleveles anyagban keresnünk kell. Fel-tűnő a birtoknév hiánya, ami viszonylag korai időre mutat. 2. Az apa neve genitívusban valószínűleg i-re végződött. 3. A kő Somogy megyéből került elő, tehát gyanítható, hogy birtokosa ehhez a vidékhez kapcsolandó. 4. Végül bármint próbáljuk is kiolvasni az évszámot, a legtermészetesebb az 1340-es évek valamelyikére gondol-nunk, mint a birtokos halálának valószínű idejére.

A számba vehető személyek között egyetlenegy van csak, aki az első kettőn kívül az utolsó követelménynek megfelel, és ugyancsak ő az egyetlen, aki a 3. pontban fog-laltaknak is eleget tesz: Felsőlendvai Miklós bán fia Mik-lós mester (+1346). Nagy valószínűséggel őt kell tehát a sírkő gazdájának tekintenünk, és ez a választásunk, mint látni fogjuk, további váratlan megerősítést is nyer, helyessége így szinte bizonyosra vehető.

Miklós mester a Dunántúl egyik legelőkelőbb és leg-vagyonosabb családjából származott. Nagyapja, Gutke-ld nb. Amadé mester 1275-ben szerezte meg a család

egyik földbirtokát, a Vas megyei Lindva (Felsőlendva, ma Gornja Lendava, Jugoszlávia) várát és uradalmát. Amadé fia Miklós 1313-ban Somogy megyében kapott nagy birtokot Monoszló Egyed volt tárnokmestertől, aki feltehetően apósa volt. Itt, Rupoly birtokon, amelyhez a mai Kaposvár és vidéke tartozott, épült föl 1348 előtt a család másik vára. Építője talán éppen az a Miklós mester volt, aki számára a sírkő készült. Amadé fia Miklós 1316 után Károly Róbert egyik fő párthíve és a konszolidáció egyik megalapozója lett. Közreműködött a Kőszegiek legyőzésében, 1321-ben Csák Máté országának meghódításában, 1323-tól haláláig (1325) pedig Szlavónia bánja volt. Jutalmul, főleg Somogyban, számos birtokot kapott adományul. Egyetlen fiáról, a bennünket érdeklő Miklósról nagyon keveset tudunk. 1325-ben apja tesz róla említést egy oklevelében, később két oklevél szerint (1341, 1343) Somogy megyei birtokainak kikerekítésével foglalkozott. A neve mindkét esetben: *magister Nicolaus filius Nicolai bani*, tehát a sírkő felirata is valószínűleg így egészítendő ki.

1346-ban halt meg. Ez év okt. 21-én a budai káptalan előtt Várkonyi Amadé és testvérei kijelentették, hogy néhai Miklós Bán fiával: Lindua-i Miklós mesterrel egy őstől származnak és birtokaihoz joguk van, minthogy még nem osztzott meg velük. Az osztályt a királytól való félelmükben eddig nem merték kérni tőle, mert az uralkodó Miklóst „egészen mostanáig kegyében és védelme alatt tartotta”. Most azonban az ő halálával eltiltanak mindenkit, elsősorban Simon fia Pál országbírótól, hogy a birtokokból bármit elidegenítsen vagy elajándékozzon, mivel jelen voltak Miklós mester halálánál és hallották, hogy a jószágaiból senkire sem hagyott semmit. Az a benyomásunk, hogy a bejelentést közvetlenül Miklós mester halála után foglalták írásba. Az oklevél kelte, mint láttuk, 1346. október 21. A sírkő körirata szerint pedig Miklós Lukács ünnepének harmadnapján, azaz október 20-án halt meg. Ezek után feljogosítva érezzük magunkat, hogy a kővön látható szám utolsó jegyét arab 6-nak olvassuk és így a keltét 1346-ban határozzuk meg. A római és arab számjegyek vegyes használata ilyen korán elég meglepő, hasonló írásmódot a magyarországi emléktárgyakban eddig csak a XV. sz. második feléből származó síremlékeken ismerünk.

Miklós mester özvegye és két fia 1347-ben a letenyei (Zala m.) vámról intézkedett, amely szintén részét képezte a család hatalmas birtokainak. A családnak Miklós mester fiában, János mesterben 1357-ben magva szakadt. Birtokaira a király tette rá a kezét, miután a Várkonyirokonság igényét a főpapok és bárók törvényszéke elutasította. [9] [10]

Engel Pál—Lövei Pál—Varga Livia

JEGYZETEK

1 *Edvi Illés P.*: Fehérhegységi útképek I. Pozsonytól Szalczáig fölfele. Vasárnapi Újság VI (1859) 435.

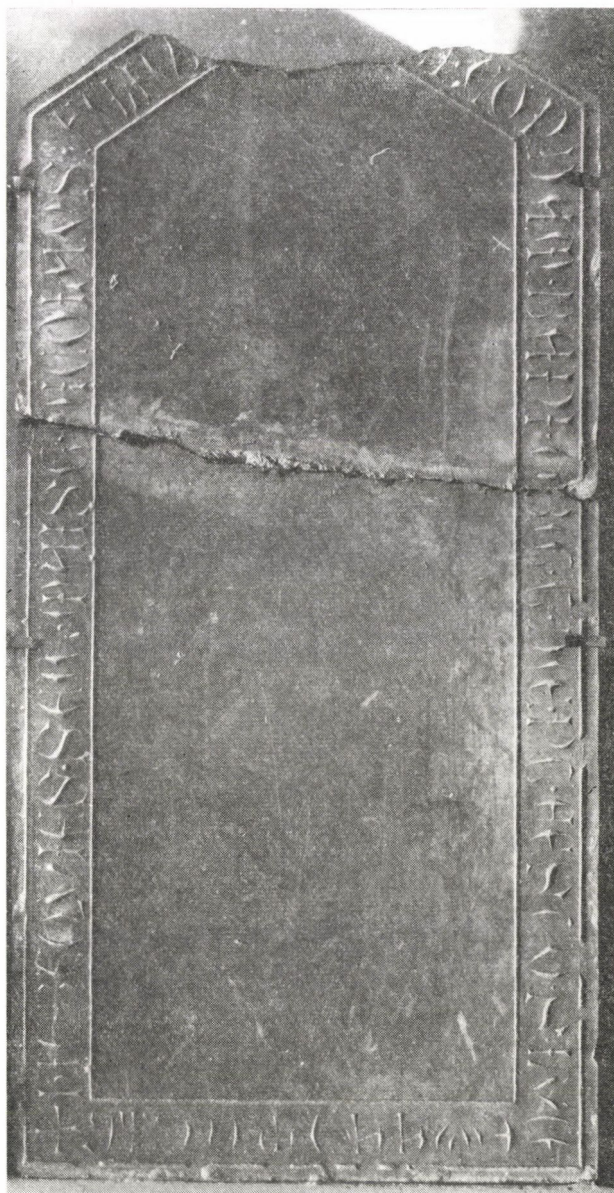
2 *Üo.* 435., — *Vernei—Kronberger Emil*: Magyar középkori síremlékek. Budapest, 1939. 20, 41.

3 Itt és a továbbiakban is a minuszkulás feliratoknál két adatot közlünk. Az első számjegy egy *i*, *n* stb. betű magasságát, a második valamely hosszabb betűt, pl. *h*, *l*, *p* jelenti.

4 A jobb és bal oldalt mindig heraldikai értelemben használjuk.

5 A sírkő szövegét Römer Flóris lemásolta jegyzőkönyvében (*Römer Flóris jegyzőkönyvei* 40. Országos Műemléki Felügyelőség Könyvtára ltsz. 992. 3.). Ő még a *johanes* nevet teljes egészében látta, ez arra utal, hogy a sírkő sarka csak később, a padlóból való kiemelés során tört le. A Scharfeneck név végén ma már kivehetetlen *ek* betűket jegyzett le. Ma már nem látható az alsó rövid oldal kezdetén a nála szereplő *in vigilia* szövegrész sem.

6 A családra vonatkozó forrásadatok: 1376—1383: Z. — W. II. 445, 449, 453, 481, 482, 484, 486, 497, 543, 566; 1390—1410: Zs. O. I. 1463, 4535, II. 2881, 3471, 5740, 6223, 6424, 6663; 1396: *Házi* I/1. 248; 1404: *Fejér* X/4. 322; 1408: Sopron vm. I. 584; 1409: *uo.* 589; 1414: *DI.* 10.193. Frigyes pecsétjének leírása: *Házi* I/2. 13. Vö. 1416: Archiv mesta Bratislavy. Inventář stredovekých listin... Praha, 1956. 849. sz.; 1417—1418: *DI.* 10.646. — A Rajna-vidéki Altscharfeneck várra: Die Kunstdenkmäler der Pfalz IV. *Anton Eckardt*: Bezirksamt Bergzabern. München, 1935. 10.; Handbuch der histo-

3. Felsőlendvai Miklós bán fia, Miklós mester sírköve, MNM.

rischen Stätten Deutschlands. 5. Bd. Hrsg. von Ludwig Petry. Stuttgart, 1965. 3. — Id. még a család hazai szereplésére és birtokaira Csánki III. 672—674., és az ő nyomán hibásan Engel Pál: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban. Budapest, 1977. 125, 148.

7 Römer Flóris jegyzőkönyvében (40. OMF ltsz. 992. 2.) a *dna* előtti *szó*ból *fica* szövegződés szerepel, amelyet maga Römer *mag-nifica*-ra egészített ki.

8 A családra és benne Zsigmond grófra vonatkozó irodalom: *Moriz Wertner*: Die Grafen von Sankt Georgen und Bösing. Wien, 1891; — *Ila Bálint*: A Szentgyörgyi és Bazini grófok birtokainak kialakulása. Turul 41 (1927) 37—71, mindkettő hibás genealógiával. Zsigmond halála 1492. okt. 6. és 1493. jan. 30. közé esett: *DI.* 20.116, 20. 259. A grófi címre *Schiller Bódog*: Az örökös főrendiség eredete Magyarországon. Budapest, 1900. 230—240.

9 A családra vonatkozó adatokat 1350-ig összegyűjtötte *Karácsonyi János*: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest, 1900—1901. II. 39. Ehhez ld. kiegészítésül 1348: Veszprémi regeszták 412. sz.; 1355: A. O. VI. 390; 1356: *uo.* 450; 1358: A. O. VII. 166, 181; 1359: *DI.* 100.079. Az 1346-i idézett oklevél: H. O. I. 193.

10 A három sírkőszöveg feloldása a következő: Scharfenecki János: „... [se]pultus dominus [Johan]nes de Scharfen[eck] anno domini m ccc lxxxii” — a személynevé előtt nyelvtanilag a *dominus* alak

a helyes, az — igaz, hogy kopott — sírkövön mi *domini*-t olvastunk; Kunigunda: "[A]nno domini M cccc lxi Ob[ist] . . . a domina Kunigundis de I,+hobetschaw Conthoralis Spectabilis et Magnifici domini Sigismundi"; Felsőlendvai Miklós mester: "hic requiescit seit(?) magister Nicolaus filii[s] . . . i condam bani obiit tertio die post festum sancte Luce ewangeliste anno domini[M CCC XL6]" — a *seit*-nek olvasott szót nem sikerült értelmezniük.

GOTISCHE GRABSTEINE AUS MÁRIAVÖLGY UND SEGESD

Die Publikation gibt die Beschreibung von drei mittelalterlichen Grabsteinen aus Ungarn, sowie die Auflösung des Textes. Der erste Grabstein befindet sich in Máriavölgy (Marienthal, heute Mariánka ČSSR), er setzt ein Denkmal dem vermutlich aus der Gegend von Speyer stammenden Johannes von Scharfeneck (+1387). Zum Besitz der im 1416 ausgestorbenen Familie gehörte die Burg von Köpcsény (heute Kittsee, Burgenland) mit allen

Appertinenzen. Auf dem Ringsiegel von Frigyes, dem Sohn von János ist ein Löwenwappen zu sehen, das jenem auf dem Grabstein sichtbaren ähnlich ist.

Der zweite Grabstein — gleichfalls aus Máriavölgy — gehört Kunigunda (+1461), der ersten Frau des Grafen Zsigmond von Sankt Georgen und Bösing, der im Komitat Pozsony über bedeutende Landsgüter verfügt hatte. In Verbindung mit ihr ist kein urkundlicher Beleg bisher hervorgekommen, auch ihren Familiennamen konnte man nicht auflösen, aber es ist fast sicher, daß sie aus einer ausländischen (vielleicht mährischen oder österreichischen) Familie stammte.

Der dritte Grabstein ist aus dem Komitat Somogy ins Ungarische Nationalmuseum (Budapest) geraten. Er wurde dem Meister Nicolaus (+1346), Sohn des aus dem Geschlecht Gutkeled stammenden Nicolaus von Felsőlendva, Ban von Slawonien gestellt. Die Familie war im Besitze von bedeutenden Landsgütern in den Komitaten Somogy und Vas.

AZ ANJOU-KOR KÉRDÉSEIRŐL

1. A diósgyőri vár

A diósgyőri vár (1. kép) megragadó architektonikus szépsége évszázadok óta újra meg újra felkelte az érdeklődést[1]. Négy belső tornyos, szabályos négyszögletes alaprajzának eredet-kérdésével is többen foglalkoztak és ennek során többféle feltevés alakult ki. Olasz hatásra[2], hazai típus-fejlődésre[3] egyaránt gondoltak, teljes megoldáshoz azonban egyik irány sem jutott.

A bonyolult kérdés megoldásához egy XVII. századi francia rajz (2. kép) adhat útmutatást, mely a régesrég elpusztult pápai várat, Sorgue négyszögletes, négy belső tornyos hatalmas épülettömbjét ábrázolja. A várat az Avignonban székelő XXII. János pápa (1316—1334) építtette 1320 körül éspedig mint közlője G. Zippel írja[4]: „nella valletta della Sorgue, dove siede Valchiusa: il lembo della terra di Francia più caro agli Italiani, per amor del cantore immortale di Laura.” Tehát az avignoni pápai udvar közvetlen hatása alatt levő francia—olasz művelődési határ-területen emelkedett a szimmetrikusan elhelyezett belső tornyokkal és külön kaputoronnyal megkomponált vár, Pierre de Gauriac[5] műve.

A rajzot összevetve a diósgyőri vár régi fényképével (Petrás István felvétele az 1930-as évekből), szembeszökő az összefüggés, ami nem lehet pusztán véletlen. Az Anjou udvar tudvalegőleg igen élénk és állandó kapcsolatban állt az avignoni pápai székhellyel. Az állandó diplomáciai érintkezés erős művelődési hatásokat is közvetíthetett. Ily módon juthatott el Sorgue várának valamilyen vázlata, vagy más hasonló tervrajz Nagy Lajoshoz. Talán arra is lehet gondolni, hogy a király a délfraancia-északolasz határterületről hívhatta a tervező építészt.

Sorgue várának nagyon tetszetős típusa — úgy látszik — Lombardiában fejlődött tovább. Néhány évtizeddel később épült a Castello di S. Angelo Lodigiano (3. kép). A birtokot Barnabò Visconti 1370-ben adományozta feleségének, Regina della Scalanak, aki rövidesen felépíttette a várat a Lodiból Paviába vezető úton[6]. Ez a vár is szabályos négyszögletes alapon épült, négy saroktoronnyal és még egy külön magasabb kaputoronnyal. A különbség Sorgue várához képest abban mutatkozik, hogy saroktoronyok tömegei kiemelkednek az alapnéyszögből. Hasonló fejlődés mutatkozik Magyarországon is (Tata).

A fejlődés láncszemei mind a francia—olasz területen, mind hazánkban igen hézagosságok. A szabatosabb megállapításokhoz szükséges irott források pedig teljesen hiányoznak. Mindazonáltal az összefüggés a külföldi és a hazai épület-típusok között nyilvánvaló.

Külön kiemelendő, hogy a szimmetrikusan megkomponált, négy belső tornyos vár-típus mennyire kedvelt lett hazánkban, — ugyanúgy mint két századdal később a

négy sarokbástyás várkastély[7]. Bár mindkettő külföldi típus átvétele, mégis az átvételekben igen erős formakarat mutatkozik meg: határozott törekvés a szimmetriára, a harmonikusan kiegyensúlyozott tömeg-elosztásra és a nemes arányokra.

2. A Képes Krónika miniátora

A pazarul ékes magyar kódex, az egyedülállóan jelentős Képes Krónika évtizedek óta nehéz kérdések elé állítja a kutatókat[8]. A fő probléma a mesterkérdés. Erről a legszabatosabban Hoffmann Edith írt, amikor megállapította, hogy a kódex stílusa olaszos, nápolyi jellegű, de ennek ellenére olyan mestertől származik, aki Magyarországon élt és kitűnően ismerte a hazai viszonyokat, a hazai viseleteket, a magyar szentek legendáit. Az utóbbira döntő érv a Szent László legendából a váradi temetési jelenet, amelyet a Krónika írója nem említ, de a miniatör megfesti. Hoffmann Edith meggyőző fejtegetéséhez hozzátehetjük, hogy a miniatörökben mutatkozó némely sajátosság nem olasz, hanem olasz iskolázottságú hazai mesterre vall[9]. Ugyancsak a Krónika festőjének tulajdonította Hoffmann Edith Nagy Lajos másik kéziratát, az oxfordi Aristoteles kódexet. Mivel ebben a magyar címerek mellett a lengyel sas is megtalálható, kétségtelen, hogy a miniatör 1371 után is folytathatta munkásságát. Nagy Lajost ugyanis 1370 novemberében koronázták meg lengyel királlyá.

E két kódexhez egy oklevelet kapcsolhatunk, Nagy Lajosnak egy adománylevelét[10], mely 1379 május 10-én kelt, valószínűleg Diósgyőrről, jóllehet az oklevél szövege a keltezése helyét nem jelzi. Ebben a király Heem unokáinak, Donch fia Nagy Pálnak (Paulus magnus) és Pethew fia Jakabnak, Finke községbeli nemeseknek az Abaúj vármegyei Bodoló birtokot adományozza részben érdemeik elismeréséül, részben a királynak átengedett Borsod megyei birtokért Lád és Garadna között. Bár egyszerű birtoküggyről van szó a pergamen oklevél szövege és kiállítása igen ünnepélyes. Kiadatott a király nagy kettős pecsétjével a kancellár, Demetrius esztergomi érsek által (datum per manus), felsorolva az országnagyokat, beleértve a nádort is. Az oklevél különleges dísz a nagy L kezdő-betű, az igen gyakorlott, biztos kézzel felrajzolt, nagyméretű initiale (6. kép). A lendületes tollrajz kitölti a pergamen-lap bal sarkát, valójában az oklevél szembebeszökő, hangsúlyosan uralkodó motívuma. Megrajzolás mesteri, szerkezetében, motívumaiban pedig a Képes Krónika lapszéli díszítményeire ismerhetünk. Azonos a derékszögben megütköző pálcarendszer, az ornamentális kompozíció váza, melyet a művész a szerte csapódó levéldíszsel old fel. Analógiaként a Krónika két